

Werk

Titel: Herbarium Amboinense, plurimas conplectens arbores, frutices, herbas, plantas ter...

Jahr: 1743

Kollektion: Zoologica

Werk Id: PPN369546733

PURL: <http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PID=PPN369546733> | LOG_0187

OPAC: <http://opac.sub.uni-goettingen.de/DB=1/PPN?PPN=369546733>

Terms and Conditions

The Goettingen State and University Library provides access to digitized documents strictly for noncommercial educational, research and private purposes and makes no warranty with regard to their use for other purposes. Some of our collections are protected by copyright. Publication and/or broadcast in any form (including electronic) requires prior written permission from the Goettingen State- and University Library.

Each copy of any part of this document must contain there Terms and Conditions. With the usage of the library's online system to access or download a digitized document you accept the Terms and Conditions.

Reproductions of material on the web site may not be made for or donated to other repositories, nor may be further reproduced without written permission from the Goettingen State- and University Library.

For reproduction requests and permissions, please contact us. If citing materials, please give proper attribution of the source.

Contact

Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen
Georg-August-Universität Göttingen
Platz der Göttinger Sieben 1
37073 Göttingen
Germany
Email: gdz@sub.uni-goettingen.de

Tabula Nonagesima Septima

Ramum exhibet arboris glutinosæ Daun Candal dictæ.

OBSERVATIO.

Hæc est Sebesten Offic. *Dal. Pharm.* p. 424. & Sebesten domestica. C. B. P. 446. *Prosp. Alp. de pl. Egypt.* p. 130. Myxon & Sebesten *Dod.* p. 1262. & *Prunus Malabarica* fructu racemoso, calice excepto *Ray Hist. pl.* p. 1563. estque *Cordia* foliis subovatis, serrato-dentatis. *Linn. H. Clifford.* p. 63. ubi reliqua inveniuntur Synonyma & auctores.

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

Bancudus angustifolia. Bancudu Lakki Lakki.

B*ancudus* duplex est, prima vulgatissima est angustifolia, quæ mas habetur: Altera est latifolia seu femina, forma autem non multum differunt; quum vero diversum præbeant usum, cuique singulare tribuamus caput.

Bancudus angustifolia mediocris est arbor; recto adfurgens, sed gracili trunco, ejus rami sunt lenti, inferius rotundi, superius quadrati, virides, ac quodammodo in ampla divisi genicula, interstitia vero bifulca sunt, foliaque bina sibi sunt ad genicula cruciatim opposita, ita ut bina paria crucem forment, non autem semper certum hunc ordinem observant. Vulgaris sunt formæ, octo novemque pollices longa, binos & tres lata, sensim acuminata, ac Lansii foliis quodammodo similia, superne obscure viridia & glabra, paucis incurvis costis distincta, saporis amaricantis & ingrati.

Ex foliorum alis viridia excresecunt capitula, forma strobulorum Pini, magnitudine Prunorum, quæ ex meris verrucis videntur composita, quævis autem verruca papillam refert, ad basin irregulariter pentagona est, superius vero capitulum albicat, & foraminulo notatum est. In cujusvis apicē longum, angustum, & albicans erigitur petalum, in summo latissimum instar remi, atque etiam simul aliud albicans capitulum, quod sese aperiens flosculum exhibet ex quinque, rarius ex sex albis minoribus petalis constructum, in cujus centro totidem brevia locantur stamina, petala ista oblique & extrorsum flexa posita sunt uti in Papayæ floribus, cum quibus hi flores multum conveniunt, licet multo sint minores. Superiora ista petala remiformia remanent, licet flos adpositus decidat, uti &, antequam flores progerminant, excresecunt, atque capitulum undique squamosum seu radiatum constituunt; hoc vero dein excresecit ex rotundo oblongum, formam referens Nucis Juglandis, quæ a gluma depurata est, estque plerumque viride & durum, sensim vero flavescit, ac squamæ decidunt, colorem servans maturarum Uvarum. Sub quavis autem verruca intus locatum est ossiculum fuscum uti in Malis Cydoniis, restansque caro aromatica est, saporis austeri & amaricantis.

Arboris lignum albicat seu flavescit circa cor, in inferiore trunci parte rubet, estque satis durum & lentum. Radices interne magis rubent, uti & ipsarum cortex ab interiore parte: Folia, fructus, cortex, omnesque hujus arboris partes recentes abruptæ vel abrasæ peculiarem fundunt odorem non quidem ingratum, sed ad recens fœnum adcedentem. Fructus non edulis est, excepto apud silvestres Ceramenses.

Nomen. Latine *Bancudus angustifolia*. Malaice *Mancudu* & *Bencudu Lakki Lakki*. Ternatice *Comi Comi*, Baleyice *Tiba*. Amboinice *Nenu Kiri* & simpliciter *Nenu*. Macassarice *Beugcudu*. Javanice *Wangcudu*.

Locus. In cunctis crescit silvis, potissimum vero circa loca maritima in Moluccis, & Amboina, in occidentalibus insulis minus nota est.

Tom. III.

Usus.

De zeven- en negentigste Plaat

Vertoont een Tak van de kleeverige Boom Daun Candal genaamt.

AANMERKING.

Dit is de Sebesten in de Apotheken van Dale in zyn *Pharm.* p. 424. en de tamme Sebesten van C. B. in zyn *Pharm.* p. 446. en van *Prosp. Alp. de pl. Egypt.* p. 30. de Myxon en Sebesten van *Dodon.* p. 1262. en de *Malabaarsche Pruyboom*, met vruchten en trossen, die op een kelk staan van *Ray* in zyn *Hist. pl.* p. 1563. en is de *Cordia* met rondachtige getande of gezaagde bladen van *Linn.* in de *Hortus Clifford.* p. 63. alwaar de overige benamingen en Schryvers aangehaalt werden.

XIII. HOOFDSTUK.

Naauwbladige Bancudie-Boom.

B*ancudus* is tweederley, het eerste 't gemeenste of smalbladige, 't welk men voor het manneken boud. Het tweede is 't breedbladige of wyfken; zy zyn aan gedaante niet veel verschillende, doch dewyl zy een verscheyden gebruyk hebben, zullen wy yder een byzonder Kapittel geven.

Bancudus angustifolia of smalbladige, is een middelmatige boom, met een regten dog niet dikken stam, de takken zyn taay, agter rond, voor vierkant, groen, eenigzints in wyde leden verdeeld, de tusschen-plaatzen hebben aan de twee zyden een voorn, de bladeren staan in knien 2. en 2. tegen malkanderen, en maken met het volgende paar een kruys, doch houden geen precieze order. Zy zyn van gemeen fatsoen, 8. en 9. duymen lang, 2. en 3. breed, allengskens toegespitst, en de Lanze bladeren eenigzints gelyk, boven donker-groen, en glad, met weinige kromme ribben, en onlieffelyk van smaak.

Uyt den schoot der bladeren komen groene bolletjes voort, in de gedaante van Pyn-appels, en de grootte van Pruy-men, die van enkele vratten zamengezet zyn, yder vratt gelykt een tepeltje, aan den voet wyfkan, 't bovenste hoofdeken is witachtig, en heeft een kleen gaatje. Op 't hoofdeken draagt ieder een lang, smal, en witachtig blaadje, na voren toe breedst, als een riem, en daar by nog een wit knopje, 't welk hem openende, vertoont een bloempje, van 5. of zelden 6. witte kleene blaadjes gemaakt, nevens zo veel korte draadjes in de midden, de blaadjes staan ook wat scheef, en uytwaarts gekromt, gelyk aan de Papaye-bloempjes, met dewelke deze zeer overeenkomen, hoewel ze veel kleender zyn. De voorste blaadjes of riempjes blyven staan, al is 't nevenstaande bloempje afgevallen, gelyk ze ook voor de bloempjes uyt-komen, en het bolletje rondom geschubt of gestraalt maken, 't zelve word daar na groot, uyt den ronden langwerpig, in de grootte van een Okker-nood, die van de bolster berooft is, blyft meest groen en hard, ten laasten word het geelachtig, en de schubben vallen af, behoudende de couleur van rype druiven. Binnen onder yder vratt leyd een harde bruyne steen, als in de Quee-appels, en 't resterende vleesch is kruidachtig, van smaak wrang, en wat bitter.

Het hout is witachtig of bleek-geel omtrent het hart, in den onderste stam trekt het na den roden, matig hard en taay. De wortelen van binnen zyn nog roder, gelyk ook haar schorsje aan de binne-zyde; bladeren, vruchten, schorsje, en wat men van dezen boom versch afbreekt, of wryft, heeft een byzonderen reuk, juist niet moeyelyk, echter na versch booy trekkende. De vrucht is niet eetbaar, behalven by de Wilden op Ceram.

Naam. In 't Latyn *Bancudus angustifolia*. Op Maleys *Mancudu* en *Bencudu Lakki Lakki*. Ternaats *Comi Comi*. Baleyts *Tiba*. Amboinsch *Nenu Keri*, en slechts *Nenu*. Macassaars *Beugcudu*. Javaans *Wangcudu*.

Plaats. Het wast in allerhande bosschen, doch lieft omtrent de Zeekant, in de Moluccos en Amboina; in de Westersche Eylanden is het minst bekend.

V 2

Gebruik.

Ufus. Plurimum usum præbent hujus arboris radices, quæ multum adhibentur ad lintea & fila rubro tingenda colore, tam solæ quam cum ligno Sappan mixtæ. Moluccani crassarum radicum cortices fumunt cum tertia parte corticis & foliorum arboris *Lebæ*, ac parum aluminis, in qua mixtura lintea macerant, quæ pallidam exhibet rubedinem, ad Minium adcedentem, nihilominus tamen persistentem & perpetuam, quos colores Amboinenses præferunt vivacibus. Malaienses & Javani meliorem habent methodum, qui has radices cum ligno Sappan vel alio quovis rubro tinctorio ligno commiscent, hæc enim *Bancudus* cunctis rubris coloribus firmitatem & intense rubrum coloris gradum conciliat, qui inde instar Rubiæ rubent, folia quoque ad Cassombæ colorem adhibentur, ut constans sit. Si minius color veligneus desideretur, cortex inferioris trunci eligitur cum cortice & foliis *Lebæ*, excoquiturque sine Sappan ligno, sine hoc enim nunquam acquiritur Rubiæ color.

Recentes fructus quidam pueris exhibent comedendos ad abdominis vermes expellendos. Si radices in aqua marina nudè fluctuant, incarnatum plerumque adquirunt colorem: Hujus maris folia aliquando magnitudine diversâ sunt a vulgari forma, ita ut mediocria subsequenteris feminæ referant. Mercatores has sæpe radices in fasciculos collectas magna copia ex Amboina in Javam deferunt ad rubrum colorem tingendum, quum ibi non ita sint præstantes, nec ita copiosæ. Ternatenses hanc habent congenerem *Bancalo* & *Mamelo*, ac proinde uno indignant nomine.

Tabula Nonagesima Octava

Ramum exhibet *Bancudi angustifoliae*.

Gebruik. Het meeste gebruik van dezen boom bestaat in de wortelen, die veel gebruikt worden tot rood-verwen van linnen en garen, zo alleen als met Sappan-bout gemengt. De Moluccanen nemen de schorsse van de dikke wortelen gekookt, met een derdedeel schorsse en bladeren van den boom *Leha*, en een weinig *Aluin*, daar in zy dan 't linne weken, 't geeft een bestorven rodigheid, een weinig na de *Menie* trekkende, niet te min vast en bestendig, van welke coleuren de Amboinezen meer houden, dan van de levende. De Maleyers en Javanen doen beter, die deze wortelen met Sappan-bout of ander rood-verwend-bout vermengen, want dit *Bancudu* aan alle rode coleuren de vastigheid, en bogen graad van rodigheid geeft, dewelke daar door *Crab-rood* werd, de bladeren werden ook onder 't *Cassomba*-verwen gebruikt, om dezelve vastigheid te geven. Als men *Menie* of vuur-rood wil verwen, zo neemt men de schorsse en bladeren van *Leha*, en kookt het zonder Sappan-bout, want zonder dit werd de couleur nooit *Crab-rood*.

De versche vruchten geven zommige de kinderen te eeten, om de wormen des buiks af te jagen. Als deze wortelen bloot in Zee-water dryven, zo werdenze doorgaans incarnaat-rood. De bladeren van dit *Manneken* verschillen zomtyds in grootte van de gemeene gedaante, zo datze de middelbare bladeren van 't volgende *Wyfken* gelyk worden. De *Kiopluiden* voeren zomtyds deze wortelen met veele bossen uit Amboina na Java, om tot rood-verwen te gebruiken, dewyl 't aldaar zo goed, en veel niet valt. De Ternatansen rekenen 't voor een mede-zoorte van *Bancal* en *Mamelen*, en geven 't derhalven eenderley naam.

De acht- en negentigste Plaat

Vertoont een Tak van de naauwbladige *Bancudie*-Boom.

CAPUT DECIMUM QUARTUM.

Bancudus latifolia. *Bancudu daun Be-zaar.*

Hæc arbor non ita alta ac recta est ac præcedens, sed crassior, magisque sinuosa, obscuro cortice obducta. Ejus folia multo sunt majora, plerumque spithamam longa, binas palmas lata, quædam binas spithamas longa sunt, ac fere unam lata, quædam vero minora, sunt enim diversæ magnitudinis, bina sibi sunt obposita & cruciata, brevissimis & curtis insidentia petiolis, firmis in ramis intus concavis, seu aquosa medulla repletis. Hiramipeculiarem crescendi habent modum, sensim enim ad superiorem partem quadrangulam adquirunt formam, ac virefcunt, in summo flaccidi & herbacei, in ampla divisi genicula.

Ex quavis ala inferiorum foliorum alter excrescit ramulus, quorum quatuor simul crucem formant, sunt autem multo tenuiores, nihilominus tamen firmi, inferius rotundi, in superioribus geniculis quadrati.

Latus autem majorum ramorum lateralibus ramulis obpositum per longitudinem fulcatum est, acsi ramuli isti in hoc fuissent obclusi, latera vero bina externa plana sunt seu ventricosa, in subsequenti autem geniculo econtra eadem latera fulcata sunt, horumque folia multo sunt latiora & rotundiora, quam præcedentis, oris æqualibus, flaccida, glabra, & fere splendens, intense seu obscure viridia, quinque ac sex costarum obliquarum & sinuosarum paribus per-texta, quæ flaccidum folium in superiore ejus parte inæquale reddunt, extremum ramulorum herbaceorum terminatur in capsulam, in lateralibus vero ramulis fructus conspicitur: Foliorum odor gravior magisque molestus est præcedentibus, ad Sambuci odorem adcedens, qualem & recens gerit decorticatus cortex.

Fructus solitarii dependent, semper folio directe obpositi, acsi locum decidui folii subplerent, magnitudine & forma vulgaris ovi, istis quoque verruculis ac papillis donati, uti in præcedente, inferius sunt crassissimi, viridis coloris, & duriusculi, hi vero squamosis istis petalis destituuntur, quæ in mare observantur,

XIV. HOOFDSTUK.

De breedbladige *Bancudie*-Boom.

Dezen boom werd zo hoog en regt niet, als de voorgaande, maar dikker, en meest bogtig, met een donkere schorsse. De bladeren zyn veel grooter, in 't gemeen een span lang, twee handen breed; zommige zyn twee spannen lank, en bykans een breed, zommige daar en tegen kleender, want zy zyn zeer ongelyk van grootte, zy staan twee en twee tegen malkanderen, en regt in 't kruis, op zeer korte en dikke stelen, aan styve takken, die van binnen hol zyn, of met een waterachtigert uitgevuld. Deze takken hebben een byzondere manier van wasschen, want zy worden allenxkens na voren toe vierkant en groen, tegen 't einde slap en kruidachtig, in wyde leden verdeeld.

Uit yder schoot van de agterste bladeren groeit een ander takken, die dan met haar vieren ook een kruis maken, maar zyn veel dunner, niet te min styf, agter rond, en aan de voorste leden mede vierkant.

De zyde nu aan de hoofdtakken tegen over de zyde-takjes heeft een geut lanks benen, als of deze takjes daar ingeleggen hadden, maar de twee buitenste zyden zyn plat, of wat buikig, en aan 't volgende lid ter contrarie zyn dezelfde zyden gevormt; de bladeren zyn dan veel breder en ronder, dan 't voorgaande, met effene kanten, slap, glad, en bykans glimmende, boog of swart-groen, met 5. en 6. paar schuynze en bogtige ribben doorregen, die 't slappe blad aan de bovenzide wat beuvelachtig maken, 't uytterste der kruidachtige takken eyndigen in een doosken, maar aan de zyde-takjes is een vrucht; de reuk der bladeren is swaarder dan aan 't voorgaande, en naar de *Vlier* trekkende, als ook de versche afgetrokkene schorsse.

De vruchten hangen enkeld, en altyd tegen over een blad, als ofze de plaats van 't afgevallene vervulde, in de grootte en gedaante van een middelbaar *Ey*, ook van diergelyke wratten of tepeltjes gemaakt, als 't eerste, agter 't dikst, gras-groen en hardachtig. Deze hebben die schubachtige blaadjes niet, die men aan 't manneken ziet, evenwel